ПРАВНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНИТЕ ИНОВАЦИИ В ОБЛАСТТА НА ТРУДОВОТО ПРАВО

Гл. ас. д-р Даниела Петрова

Технически университет – Варна, катедра „Социални и правни науки“

LEGAL ASPECTS OF DIGITAL INNOVATION IN THE FIELD OF LABOR LAW

Prof. Daniela Petrova, PhD

Technical University – Varna, Department of Social and Legal Sciences

Резюме: Целта на автора в настоящата публикация е да представи правните аспекти на дигиталните иновации в областта на трудовото право. Разработката има интердисциплинарен характер с обхват трудово право, информационни технологии и икономика. Иновациите в модерното дигитално общество, приложими в трудовото право.

Ключови думи: дигитални иновации, трудово право, дигитално общество.

Abstract: The aim of the author in this publication is to present the legal aspects of digital innovations in the field of labor law. The development has an interdisciplinary nature with a scope of labor law, information technology and economics. Innovations in the modern digital society applicable in labor law.

Keywords: digital innovation, labor law, digital society.

Doi: <https://doi.org/10.36997/ESDI2021.93>

Въведение

За никого не е тайна, че новите технологии се превръщат в неизменна част както от нашето ежедневие, така и от бизнес средата, където се явяват сериозно конкурентно предимство.¹ Пазарът на труда се променя скоростно. От икономическата криза и пандемията с Covid-19 до технологичния напредък и развитието на дигиталната икономика, новите регулации и безпрецедентните изисквания на служителите промениха динамиката на взаимоотношенията работодател – служител. Ние разбираме същността на натиска, който тези промени оказват върху управленските екипи и бизнеса в цялост.² През последните години темпът на иновациите нарасна драстично. Иновациите трансформират икономическите сектори, като разтърсват съществуващите предприятия и създават безпрецедентни възможности. С променящия се световен икономически ред и нарастващата международна конкуренция Съюзът трябва, наред с другото, да привлече в дейност-

¹ <https://www.economic.bg/bg/a/view/vodeshti-kompanii-predstavlyat-digitalni-inovatsii-na-bulgarian-digital-week-2019-107757>

² <https://www.dpc.bg/bg-expertises/employment-and-benefits>

ите всички таланти, да увеличи участието на жените и да насърчи бързото прехвърляне на резултатите от научноизследователските и иновационните дейности към пазара и обществото с цел увеличаване на капацитета за иновации в целия Съюз. Съвместното проектиране, сътрудничеството и съвместното създаване на продукти с участие на различни дисциплини и чрез връзки между висшето образование, научноизследователската и стопанската дейност са по-важни от всякога, за да се допринесе за справянето с глобалните предизвикателства, свързани с изменението на климата, загубата на биологично разнообразие и неустойчивото използване на природните ресурси, цифровата и социалната трансформация, демографските промени и бъдещето на здравеопазването и храните.³

Изложение

1. Иновации – същност и видове

Иновацията често се определя като нова идея. В основата на технологичното предприемачество стои иновацията. В днешно време много компании се целят към постигането и усъвършенстването на нови технологии и идеи, за да постигат все по-голям успех и печалба. Фокусът на предприемача е в откриването точно на такива иновации или хора, притежаващи невиджана, нова и най-съвременна технология. Тази нова идея може да бъде продукт, услуга, практика, производствен процес или начин на организация. Тази идея може да се наложи като иновация само ако се докаже, че е необходима и търсена. Често освен творческата идея, иновацията, зависи и от пазарните възможности, готовността на сектора да я приеме, представяне и възприемане на идеята. Тези фактори не могат да се предвидят преди създаването на така наречената иновация, те могат да дадат обективна преценка едва след създаване и пускането в приложение на иновацията. Съществуват различни видове иновации: **Еднопосочните (линейни) иновации** се основават на научноизследователски цели, като новите идеи са родени от научни изследвания и са въведени в практиката чрез еднопосочен (линеен) трансфер на знания. **При интерактивните (системни) иновации** основата също е резултат от науката, но също и от практиката и от посредници. Интерактивната иновация включва съществуващо (понякога мълчаливо) познание, което не винаги е чисто научно. **Иновациите, създадени с интерактивен подход, често предоставят по-целенасочени решения, които са по-лесно приложими, тъй като процесът е благоприятен за ускоряване на въвеждането и приемането на новите идеи.** Линеиният подход се основава на информационни дейности, линеини методи за консултиране и обучение. Интерактивният модел разчита главно на сътрудничество, споделяне на знания и посреднически методи на консултиране. Този подход спомага за развитието на първоначалните резултати от научните изследвания в практически приложения и създаването на нови идеи чрез взаимното обогатява-

³ РЕШЕНИЕ (ЕС) 2021/820 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 20 май 2021 година относно Стратегическата иновационна програма на Европейския институт за иновации и технологии (EIT) за периода 2021 – 2027 г.: стимулиране на таланта и капацитета на Европа за иновации и за отмяна на Решение № 1312/2013/ЕС, ОВ-Л 189/91 от 28.05.2021 г., достъпен на <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021D0820&from=EN>

не между участниците. Иновационните дейности се извършват от предприемачи, които използват технологии и знания за създаване на нови продукти и практики. Така се създава една бизнес среда. Тези иновационни дейности са подкрепени от държавата чрез стимули, правна и регулаторна рамка. Иновациите често срещат провал на пазарите. След като успехът на иновациите не е предварително сигурен, много фирми не желаят да рискуват и влагат средства в научно-приложни изследвания. За потребителя иновациите означават по-високо качество и стоки с по-голяма ползност, по-ефективни услуги и по-висок жизнен стандарт. За бизнеса иновациите означават устойчив и бърз растеж. Иновационният процес винаги изисква инвестиции в квалификация и в специализирани познания, както и в материални активи и в престижа на търговски марки. – **Продуктови иновации** – това е стока или услуга, която се внедрява на пазара. Тя е нова или подобрена по отношение на нейните свойства, качества или начин на използване. – **Производствени иновации** – това е внедряване на нов или значително подобрен начин на производство или доставка на продукта. Тук влизат значителни изменения в технологиите, производственото оборудване и/или софтуера. **Маркетингови иновации** – това е внедряване на нов метод за маркетинг, включително на значителни изменения в дизайна или опаковката на продукта, неговото складиране, реклама на пазара или в определянето на неговата продажна цена. Маркетинговите иновации могат да се отнасят към всеки вид маркетинг (дизайн и опаковка на продукцията, пласмент, ценообразуване, реклама), ако той се използва от фирмата за първи път. **Организационните иновации** представляват по своята същност внедряване на нов организационен метод в търговската практика на фирмата, в организацията на работните места или външните връзки. Организационните иновации в търговската практика включват внедряване на нови методи в организацията на всекидневната дейност и реда за изпълнение на различните работи. Тук можем да посочим като пример внедряването на нови практически методи за подобряване обучението на персонала и облекчаване циркулацията на знания вътре във фирмата. Като пример в това отношение може да се посочи внедряването на кодификация на знанията, т.е. организацията на базите данни за авангардните методи в дейността, подбор на учебния материал и друга информация по такъв начин, че всичко това да стане по-достъпно за персонала, като: първото използване на аутсорсинг в изследванията или производството; първата организация на формални или неформални работни групи за облекчаване достъпа до знания и обмен на знания между служителите от различни поделения – да речем, маркетинговият отдел, изследователският отдел и производственият отдел; организация на нова база данни, съдържаща сведения за най-добрите начини за действие, учебен материал и друга информация, която съдейства всичко това да е по-общодостъпно; първото внедряване на система за управление на общи производствени операции или операции, свързани със снабдяването – например система за управление на вериги за доставки, преустройство на търговската дейност на дружеството, намаляване на производството или система за управление на качеството. **Дигиталните иновации** са цифровите иновации. Основни структурни елементи на иновационната дейност са иновационните проекти, програми и организациите, които ги осъществяват. Субекти на иновационната дейност са:

организациите и персоналът, които организират, провеждат, поддържат, стимулират иновационната дейност. Иновационният потенциал е съвкупността от различните видове ресурси (материални, финансови, интелектуални и др.). Държавната иновационна политика е в тясна взаимовръзка с определяне на целите на иновационната стратегия и е насочена към създаването на условия и разработването на механизми за правно регулиране и стимулиране на приоритетните иновационни програми и проекти. Важна отправна точка в иновационната политика на страната е съвкупният иновационен продукт, който обхваща резултата от осъществената иновационна дейност под формата на нови или значително подобрени процеси, продукти въз основа на създадено ново и/или адаптирано съществуващо знание и ноу-хау. Държавната политика в управлението на иновациите се състои в създаването на благоприятни условия и разработването на предпоставки за участие на организациите в инвестирането, разработването и подобряването на пазарно ориентирани иновации.

2. Национална иновационна стратегия, мерки

Основна цел на иновационната стратегия на Република България е повишаване на конкурентоспособността на икономиката, основана на знанието, т.е. внедряване на нови изделия, материали и технологии за производство, управление и услуги въз основа на съвременни научни разработки. Това предполага: развитие на човешките ресурси; създаване на ново знание; развитие на пазарите и др. За реализирането на иновационната стратегия са въведени финансови и нефинансови инструменти чрез прилагане на следните мерки: 1. Мярка – стимулиране на иновациите и технологичното развитие; 2. Мярка – насърчаване заетостта на млади и висококвалифицирани специалисти в малки и средни предприятия – предпоставка за увеличаване на иновативния потенциал на малките и средни предприятия; 3. Мярка – Изграждане и/или оптимизиране на технологични центрове; 4. Мярка – Оптимизиране на връзката „наука – технологии – иновации“; 5. Мярка – Обучение в предприемачество; 6. Мярка – Създаване на клъстери в България; 7. Мярка – Възприемане на европейските индикатори за оценка на иновативния потенциал на промишлените предприятия; 8. Мярка – Привличане на инвестиции в изследователската и развойната дейност; 9. Мярка – Създаване и подкрепа на съществуващи технологични паркове; 10. Мярка – Създаване на центрове по предприемачество във висшите училища с цел дипломиращи се студенти да бъдат подготвени за създаване и управление на собствени фирми. Финансирането на иновациите в организациите в България се извършва от собствени източници, средства от държавния бюджет чрез специализирани национални фондове за проектно финансиране, банкови кредити, фондове за рисков капитал, програми и фондове на ЕС, български и чуждестранни партньори. Българските фирми продължават да разчитат в преобладаваща степен на вътрешните си ресурси, като значителна част от предприятията финансират иновационната си дейност със собствени средства.“⁴

⁴ <https://drugi.dokumentite.com/art/inovacionen-menidjmynt-vyprosi/86573>

3. Иновациите и трудовото право

За трудовото право всяка от по-горе изброените иновации има своето нееднозначно приложение. Важно е да отбележим, че съвременните общества и икономики почиват все повече на уменията и способностите на хората и организациите да превръщат идеите в нови продукти, процеси, услуги, предприятия и обществени модели. Изменят се и характеристиките, и изискванията към работната сила. Новаторството, предприемаческата култура, навлизането на пазара на иновативни решения и увеличаването на инвестициите в образованието, научните изследвания – иновациите ще имат определящо значение за това Съюзът да постигне успех в прехода си към конкурентоспособно, цифрово, неутрално по отношение на климата и приобщаващо общество. Налице е силна нужда от допълнително увеличаване на сътрудничеството между отделните дисциплини и интердисциплинарното обучение, както и на капацитета за иновации на висшите учебни заведения в целия Съюз.⁵ Засилва се конкуренцията на знания и умения сред трудещите се. Цифровите инструменти все повече се налагат като начин на работа. Трансформира се работната среда. Появяват се нови по вид работни места и всички тези промени налагат преоценка както в законодателен, етично-морален аспект, така и от практически аспект с фокус към бизнеса. Технологиите са в основата на правната трансформация на дигиталното общество, като можем да отбележим, че изкуственият интелект навлиза активно в трудовите процеси. Най-често той бива използван при подбора на персонал и последващата негова оценка. ЕС приема **ДИРЕКТИВА (ЕС) 2019/1158 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 20 юни 2019 година относно равновесието между професионалния и личния живот на родителите и лицата, полагащи грижи, и за отмяна на Директива 2010/18/ЕС на Съвета, ОВ L 188/79 от 12.07.2019 г.** Отчита се и фактът, че използваните иновативни технологии, платформи и цифрови инструменти за служебни цели се характеризират с повече гъвкавост по отношение на мястото и начина на извършване на задачите, което дава възможност на работодателите да осъществяват връзка с работниците дори и извън работното време. От друга страна, използването на ИКТ може да бъде предимство за работодателите и работниците относно осигуряването на повече свобода и независимост, разпределение на работното време и трудовите задачи, намаляване на времето за пътуване до работното място, облекчение при изпълнение на личните и семейните задължения, което да доведе до необходимия баланс между личния и професионалния живот. На основата на наблюдаваните тенденции на дигитализация на трудовата сфера в Директива/2010/18/ЕС на Съвета се очертават няколко основни насоки, които трябва да се регулират:

- По-честото използване на цифровите инструменти за служебни цели води до културата на „постоянно свързани“, „винаги на линия“ или „не-

⁵ РЕШЕНИЕ (ЕС) 2021/820 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 20 май 2021 година относно Стратегическата иновационна програма на Европейския институт за иновации и технологии (EIT) за периода 2021 – 2027 г.: стимулиране на таланта и капацитета на Европа за иновации и за отмяна на Решение № 1312/2013/ЕС, ОВ L 189/91 от 28.05.2021 г., достъпен на <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021D0820&from=EN>

прекъснато на разположение за повиквания⁶, като се отчита отрицателно въздействие върху основните човешки права и справедливите условия на труд.

- Постоянната свързаност, заедно с високите изисквания по отношение на работата, както и все по-големите очаквания, че работниците трябва да бъдат на разположение по всяко време, нарушават основните права на работниците, баланса между техния професионален и личен живот и влиянието върху тяхното здраве и благосъстояние;
- Прекъсванията на извънработното време на служителите и удължаването на тяхното работно време могат да увеличат риска от полагането на неплатен извънреден труд, умора от работа, психо-социални, психически и физически проблеми, да нарушат почивката и да окажат отрицателно влияние върху тяхната безопасност на работното място.
- Отчитането на травматизма, трудовите злоупотреки, оценката на риска на работното място в домашна среда са въпроси, по които липсва законодателна уредба както в международното трудово право, така в действащото у нас трудово законодателство на национално ниво.⁶

Заклучение

Днес по-силно от всякога в дневния ред на обществото се поставя въпросът – дали целият свят, включително и България, ще успее да се справи с всички предизвикателства и възможности на глобалното развитие и свързаност. Отговорното разработване и използване на ИИ със сигурност ще бъде движеща сила за постигане на целите за устойчиво развитие до 2030 г., както и ще доведе до цялостна дигитална трансформация на обществото. Това зависи от въвеждането на политики в областта на интелигентната индустрия, насочени към разработването и внедряването на иновации в сферата на икономиката, заетостта и преди всичко в образованието. Естествено този процес налага сериозна защита на човешките права в условията на дигитализирани производствени и трудовоправни отношения. В тази насока Европейската комисия установява законови рамки в три основни документа, представляващи все още незаконодателни инициативи, но с пряка ориентация към трансформирането им в законодателни механизми – Бяла книга относно изкуствения интелект⁷ – европейски подход към съвършенство и доверие; Европейска стратегия за данни⁸ и Съобщение на ЕК⁹ относно определяне

⁶ ДИРЕКТИВА (ЕС) 2019/1158 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 20 юни 2019 година относно равновесието между професионалния и личния живот на родителите и лицата, полагащи грижи, и за отмяна на Директива 2010/18/ЕС на Съвета, OBL 188/79 от 12.07.2019 г., достъпен на <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/LSU/?uri=CELEX%3A32019L1158>

⁷ https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_bg.pdf

⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52020DC0066&from=EN>

⁹ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017XC0119\(01\)&from=NL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017XC0119(01)&from=NL)

на цифровото бъдеще. В тях са заложени и трите ключови цели, които трябва да се преследват с общото европейско законодателство в цифровата област, именно технологии, които работят за хората, справедлива и конкурентна икономика, както и отворено, демократично и устойчиво общество.

Литература:

1. БЯЛА КНИГА за изкуствения интелект – Европа в търсене на високи постижения и атмосфера на доверие, 2020, достъпен на https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_bg.pdf (Bjla uniga za izkustven itelekt-Evropa v tarsene na visoki postijenij I atmosfera na doverie,2020, dostapen na https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_bg.pdf)
2. ДИРЕКТИВА (ЕС) 2019/1158 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 20 юни 2019 година относно равновесието между професионалния и личния живот на родителите и лицата, полагащи грижи, и за отмяна на Директива 2010/18/ЕС на Съвета, ОВ L 188/79 от 12.07.2019 г. достъпен на <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/LSU/?uri=CELEX%3A32019L1158> (Direktiva (ES) 2019/1158 na Evropejskij parlament I na saveta ot 20 juni 2019 godina odnosno ravnesieto mejdu profesionalnij I lichen jivot na roditelite I licata,polagasti griji I za otmjna na Direktiva2010/18/ES na Saveta,OB L 188/79 ot 12.07.2019 г. dostapen na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/LSU/?uri=CELEX%3A32019L1158>)
3. **Европейска стратегия за данните СЪОБЩЕНИЕ НА КОМИСИЯТА ДО ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ, СЪВЕТА, ЕВРОПЕЙСКИЯ ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН КОМИТЕТ И КОМИТЕТА НА РЕГИОНИТЕ**, COM (2020) 66 final от 19.2.2020 г. достъпен на <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52020DC0066&from=EN> (Evropeiska strategij za dannite,Saobshtenie na Komisijta do Evropejskij parlamentqsaveta qEvropeiskij ikonomicheski I socialen komitet na regionite, COM(2020) 66 final ot 19.2.2020 г. достъпен на <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A52020DC0066&from=EN>)
4. Общият регламент (ЕС) 2016/679 на Европейския парламент и на Съвета от 27 април 2016 г. относно защитата на физическите лица във връзка с обработването на лични данни и относно свободното движение на такива данни и за отмяна на Директива 95/46/ЕО (Общ регламент относно защитата на данните), ОВ на ЕС от 04.05.2016 г. и неговата поправка, публикувана на 23.05.2018 г., достъпен на [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017XC0119\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017XC0119(01)&from=EN) (Obsht Reglament (ES) 2016/679 na evropeiskij parlament I na Saveta ot 27 april 2016g. odnosno zachitata na fizicheskite lica vav vrazka s obrabotvaneto na lichni Danni I odnosno svobodното dvijenie na takiva Danni I za otmjna na Direktiva 95/46 EO (Obsht Reglament odnosno zachtitata na dannite) OB na ES ot 04.05.2016 г. I negovata popravka, publikuvana na 23.05.2018 г. Dostapen na [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017XC0119\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017XC0119(01)&from=EN))
5. РЕШЕНИЕ (ЕС) 2021/820 НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 20 май 2021 година относно Стратегическата иновационна програма на Ев-

ропейския институт за иновации и технологии (EIT) за периода 2021 – 2027 г.: стимулиране на таланта и капацитета на Европа за иновации и за отмяна на Решение № 1312/2013/ЕС, ОВ- L 189/91 от 28.05.2021г достъпен на <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021D0820&from=EN> (Reschenie(ES) 2021/820 na Evropejskij parlament e na saveta fj 20 maiq 2021 godina odnosno Strategischeska inovacionna programa na Evropeiskij institute za inovacii I technolfgii(EIT) za perioda 2021 – 2027 г.: stimulirane na talanta I kapaciteta na Evropa za inovacii I za otmjna na Rechekre № 1312/2013/ЕС, ОВ- L 189/91 от 28.05.2021г= dostapen na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX: 32021 D0820&from=EN>)

За интернет ресурси:

6. <https://www.economic.bg/bg/a/view/vodeshti-kompanii-predstavyat-digitalni-inovatsii-na-bulgarian-digital-week-2019-107757>, Водещи компании представят дигитални иновации на Bulgarian digital week 2019.
7. <https://drugi.dokumentite.com/art/inovacionen-menidjmynt-vyprosi/86573> Безплатно споделяне на документи

За контакти:

Гл. ас. д-р Даниела Петрова
Технически университет – Варна, кат. СПН
daniela088@abv.bg